

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

УДК: 343.12+343.143

Коновалова Г.В.,
адвокат

Анотація: В статті автор розглядає деякі проблемні питання застосування на досудовому слідстві заходів безпеки у зв'язку із прийняттям нового КПК України

Ключові слова: кримінальний процес, забезпечення безпеки, заходи безпеки

Одним із найефективніших способів незаконної протидії кримінальному провадженню з розслідування злочинів є протиправний посткримінальний вплив на учасників кримінального судочинства з боку осіб, які зацікавлені у результатах розслідування правопорушення. У зв'язку з активним застосуванням незаконного тиску на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у 1993 р. прийнятий Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [1] та Закон України «Про державний захист суддів та працівників правоохоронних органів» [2]; внесені відповідні зміни та доповнення до чинного КПК України (1960 р.).

Питанням застосування заходів безпеки з 1993 р., починаючи з робіт Зеленецького В.С. і Куркіна М.В., була приділена увага багатьох науковців-процесуалістів та практиків, в тому числі у дисертаційних дослідженнях та монографіях: Боярова В.І., Брусніцина Л.В., Галагана В.І., Зайцева О.О., Новікової М.В., Панасюк Т.І. та ін. Але до цього часу багато питань, які постають перед слідством, захистом та судом, залишаються невирішеними.

У КПК України (1960 р.) про заходи безпеки згадувалося у 31 статті, в тому числі п'ять з них – повністю присвячені загальним питанням застосування заходів безпеки: зокрема, щодо переліку осіб, стосовно яких застосовуються заходи безпеки (ст. 52¹); про права й обов'язки осіб, взятих під захист (ст. 52²); про нерозголошення інформації про таких осіб (ст. 52³), про порядок скасування застосування заходів безпеки (ст. 52⁴) та про оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (ст. 52⁵). Фактично йшлося про порядок застосування тільки деяких заходів безпеки: про конфіденційність даних щодо свідка («анонімність»); пред'явлення для впізнання за відсутності візуального контакту особи, що впізнають з особою, що впізнає; проведення закритого судового засідання та деякі ін. Основна ж інформація про заходи безпеки, в тому числі їх перелік, порядок обрання та ін. – викладена лише у Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Закон).

В квітні 2012 р. прийнято новий КПК України, в якому у 23-х статтях згадується про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, але немає жодної статті яка б спеціально була присвячена цьому питанню [3].

Аналіз положень нового КПК щодо підстав обрання та порядку застосування заходів безпеки доводить, що якихось нових положень щодо забезпе-

чення безпеки учасників кримінального судочинства в цьому КПК фактично немає.

Так, у цьому кодексі відсутній аналог статей 52¹⁻⁵ КПК України (1960 р.). Внесення цих положень до кодексу було цілком зрозумілим, оскільки рішення про застосування цього заходу проводилось безпосередньо слідчим (дознавачем) без залучення представників інших правоохоронних органів, вони ж безпосередньо застосовували цей захід.

У п. 5 ч. 2 ст. 27 КПК (2012 р.) передбачено, що здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні можливо у випадку, якщо є необхідність забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Підстави та приводи для обрання такого заходу передбачені у зазначеному Законі (ст. 20). Згадується про право учасників кримінального судочинства на застосування заходів безпеки стосовно підозрюваного, потерпілого, свідка, перекладача, експерта, спеціаліста. Розглядається порядок проведення окремих слідчих дій, де застосовуються відповідні заходи безпеки: пред'явлення для впізнання, допит, передбачено оскарження рішень, дій, бездіяльності слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки та деякі інші питання.

Таким чином залишаються невизначеними проблемні питання, які не знайшли свого вирішення у попередньому КПК України: щодо визначення критеріїв (підстав) застосування такого заходу безпеки, як нерозголошення відомостей про особу, взяту під захист; щодо обов'язкової перевірки свідчень таких осіб при виникненні сумнівів щодо їх правдивості та взагалі щодо допустимості показань «анонімних» свідків (особа свідка фактично не перевіряється, оскільки відсутня відповідна процедура) та деякі інші.

Виникає питання, чи можна трактувати відповідним чином деякі положення нового КПК України, щоб якось вирішити проблемні питання, які досліджуються?

До основних (вже традиційних) проблемних питань, які постійно постають перед сторонами кримінального провадження, можна віднести наступні:

– щодо визначення форм незаконного впливу на учасників кримінального судочинства, що дає підстави для висновку про необхідність застосування заходів безпеки, зокрема, щодо визначення наявності реальної загрози життю та здоров'ю. Як відомо, практика Європейського суду з прав людини серед інших базових умов, які повинні бути вивчені слідством перед прийняттям рішення про конфіденційність даних стосовно свідка, передбачає, що життя та свобода

свідка піддається серйозному ризику [4, 440–454]. Серйозний ризик (за рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи) насамперед передбачає тиск на свідка. Причому під цим розуміють навіть потенційну загрозу, що може завадити свідку давати показання [5];

– щодо порушення необхідного балансу прав сторін у випадку застосування заходів безпеки: захист суттєво обмежується в реалізації своїх прав (захисник не може у повному обсязі перевірити показання особи «анонімного свідка», а інколи й мати можливість для участі у допиті такої особи під час судового розгляду);

– щодо обов'язкової перевірки свідчень анонімних свідків у разі виникнення сумнівів щодо їх правдивості (свідок може обмовити підсудного; він може виявитися ненадійним в силу причин, пов'язаних з його минулим – наявністю, зокрема, розумових розладів, галюцинацій, тяги до систематичної брехні); в минулому в нього могли бути невиявлені зв'язки з підозрюваним та ін.

Для усунення відповідних прогалин в законодавстві в Законі треба точно прописати спеціальну перевірочну процедуру, особливо для тих випадків, коли піддаються сумнівам достовірність та надійність показань анонімних свідків. Зокрема, за рішенням судді (суду) інший суддя перевіряє свідка, оскільки надання йому права давати свідчення анонімно, само по собі завжди є ризикованим і довіра до такої особи не повинна викликати сумнівів [6].

Новий КПК у ч. 2 ст. 96 для доведення недостовірності показань свідка надає право стороні надавати показання, документи, які підтверджують його репутацію. Але при цьому п. 9 ч. 2 ст. 65 КПК визначає, що особа, до якої застосовані заходи безпеки, не може бути допитана як свідок. Тобто захист не має можливості представити такі дані у разі відсутності анкетних даних стосовно такого свідка.

Згідно з ч. 1 ст. 7 нового КПК зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, згідно п. 16 ч. 1 цієї ж статті, відноситься безпосередність дослідження показань. Таким чином, в основу вироку суду не можуть бути покладені показання свідка, який не був допитаний під час судового розгляду. А посилання на них обвинувачення фактично надають їм вигляд показань з чужих слів, наданих слідчому (прокурору), які суд може визнати доказами лише якщо сторони погоджуються визнати їх такою (ч. 4 ст. 97 КПК).

Для вирішення цього питання, на нашу думку, треба використовувати таку нову фігуру кримінального процесу, якою є слідчий суддя. Зокрема, ч. 1 ст. 225 КПК передбачає спеціальний порядок допиту слідчим суддею у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка або потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я такої особи це унеможливає їх допит в суді. Такий допит проводиться за клопотанням сторін. Але йдеться переважно тільки про одну сторону – обвинувачення, оскільки захист про таку особу може дізнатися лише після закінчення досудового провадження або вже під час судового розгляду. Тому в Кодексі на обвинувачення повинний бути покладений обов'язок повідомити захист про наявність таких свідків ще під час досудо-

вого провадження. Це надасть захиснику можливість своєчасного заявлення відповідного клопотання та прийняти активну участь у допиті. Незастосування цієї процедури може взагалі поставити під сумнів існування анонімного свідка в сучасному кримінальному процесі.

Це якоюсь мірою може забезпечити права підозрюваного (обвинуваченого), врівноважить інтереси захисту з аргументами на користь збереження анонімності свідка і дозволить зняти ті проблемні питання, які виникають під час розгляду справ, де слідством були використані свідчення анонімних свідків (це також потребує розроблення та впровадження відповідної процедури, пов'язаної з нерозголошенням даних про таку особу учасниками допиту).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 11. – Ст. 51.
2. Закон України «Про державний захист суддів та працівників правоохоронних органів» // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 11. – Ст. 50.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20120413/paran3#n3>
4. Ван Мехелен и другие против Нидерландов: Судебное решение от 23 апреля 1994 г. // Европейский суд по правам человека. Избранные решения в 2-х томах. – М., 2000. – Т. 2. – С. 440–454.
5. Рекомендація № R (97) 13 Комітету Міністрів державам членам Ради Європи стосовно запобігання тиску на свідків та забезпечення прав захисту (прийнято Комітетом Міністрів 10 вересня 1997 р.).
6. Бояров В.І. Анонімність свідків: «за» і «проти» / В.І. Бояров, М.В. Руденко // Адвокат. – 2001. – № 4–5. – С. 13–15.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА ПО НОВОМУ УПК УКРАИНЫ

Коновалова А.В.

Аннотация: В статье автор рассматривает проблемные вопросы применения на досудебном следствии мер безопасности в связи с принятием нового УПК Украины.

Ключевые слова: уголовный процесс, обеспечение безопасности, меры безопасности.

ENSURING THE SAFETY OF PARTICIPANTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS UNDER THE NEW CODE OF CRIMINAL PROCEDURE

Konovalova Hanna

Summary: In the article an author examines some problem questions of application on pre-trial investigation of safety measures in connection with the acceptance of new CPC of Ukraine.

Keywords: criminal process, providing of safety, safety measures.